

Љубиша Р. Митровић<sup>1</sup>  
Универзитет у Нишу  
Филозофски факултет  
Департман за социологију  
Ниш (Србија)

УДК 329.15(060.13)  
141.82  
316.323.73  
Оригинални научни рад  
Примљен 22/06/2018  
Прихваћен 29/06/2018

doi: 10.5937/socpreg52-18031

## РАСКРШЋА И АЛТЕРНАТИВЕ САВРЕМЕНЕ ЛЕВИЦЕ (МАРГИНАЛИЈЕ ПОВОДОМ 170 ГОДИНА ОД ПРВОГ ИЗДАЊА МАНИФЕСТА КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ)<sup>2</sup>

Сажетак: У раду се разматра актуелност порука из *Манифеста Комунистичке партије* (1848) и њихово суочавање са праксом деловања савремене левице у свету.

У фокусу ауторове проблематизације налазе се – положај и раскршћа левице у земљама у транзицији. На удару критике је феномен „американизације” савремене левице, њена акомодација, интеграција и инструментализација од стране агената глобалног капитала у контексту савременог развоја друштва капитализма периферије. Посебно поље истраживања посвећено је питању могућности обнове алтернативне левице, као органа отпора и радикалне борбе снага модерног света рада против капитализма.

На крају, аутор излаже свој пледоаје о улози науке и интелектуалаца у борби за алтернативни правац развоја савременог друштва у служби хуманизације друштвених односа и еманципације човека.

Кључне речи: *Манифест Комунистичке партије*, савремени капитализам, транзиција, раскршћа левице, алтернативна левица.

<sup>1</sup> ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

<sup>2</sup> *Јубилеји* у животу народа, покрета и институција нису само ради пуког „споменичарења” и културе сећања; они могу бити и симболички светионик, светковина/празник, поводом којих анализирамо учинке у реализацији одређених идеја и домете у деловању друштвених актера. То је прилика да се снагом критичког ума промисле актуелни проблеми, изазови, раскршћа и алтернативе. У овом случају - судбина идеја и порука из *Манифеста КП*. Пишући овај чланак за тематски број часописа *Социолошки преглед*, поводом 170 година после првог издања *Манифеста*, морам да подсетим да је пре двадесет година (од 13. до 17. маја 1998.г.) у Паризу одржана међународна научна конференција, поводом 150-годишњег јубилеја. Конференцију је организовао Теоријски центар Комунистичке партије Француске, позвавши на скуп око 500 истакнутих научника, истраживача и левичара из света. На том скупу су, са простора бивше СФРЈ учествовали са својим радовима Загорка Голубовић, Милош Николић, Стипе Шувар, Љубиша Митровић и председник словеначке Странке зелених. Скуп је отворен у Националној библиотеци, а завршен у препуној великој сали на Сорбони, уз певање *Интернационале*. Са скупа је објављено петнаестак свезака/зборника прилога на француском и другим језицима, укључујући и мој (Mitrović, 1998a). Прерађен и нешто допуњен превод тог текста објављен је и на српском језику (Mitrović, 1998b)

„Слободни развијак свакој појединца [је] услов слободної развијка за све.”  
(Marx, Engels, 1980)

„Главна и најјаснија дисципција између левице и деснице била је и јесте идеал једнакости. За левицу је идеал једнакости увек био полярна звезда у коју је иледала и наставља да иледа.”  
(Bobio, 1997)

„Са идеје комунизма треба отклонити сенке прошлости и оруђији којој моћности да развије своје еманципаторске пошеницијале. Комунизам није није постојао. Он не представља крај, већ почетак истинске историје човечанства.”  
(Simonović, 2012)

### Увод: левица између прометејског успона и икаровског пада

Средином XIX века, када су Маркс (Karl Marx) и Енгелс (Friedrich Engels), за рачун међународног радничког удружења написали *Манифест КП* (1848) и објавили да „баук кружи Европом – баук комунизма”, означили су тиме нову еру борбе радничког и комунистичког покрета за право радника на самоослобођење и социјалну пролетерску револуцију (да: „ослобођење радничке класе мора бити њено сопствено дело”). Данас, 170 година касније, свет живи у другачијем историјском контексту. У савремености смо суочени са хегемонијом новог светског поретка, глобализованог предаторског капитала, који не признаје границе: „глобалне звери”, која је у својој предаторској одисеји освајања и поковавања света. Истовремено, радници су у положају окованог Прометеја, разједињени и енормно експлоатисани, а њихове партије постале су измеђарске странке у служби крупног капитала и домаће компрадорске буржоазије.

Након 1989. године, с падом Берлинског зида и имплозијом социјализма, за влада је антикомунистичка хистеричка, мода критике Маркса, социјализма и комунизма – као извора тоталитаризма и сваког другог зла на свету. У овом контексту, неолиберали и неоконзервативци – као заштитни знак пригрлили су Поперову (Karl Raimund Popper) концепцију „отвореног друштва”, која ће се у пракси реализовати као још једна идеолошка илузија.

Данас, после кризе неолибералног модела развоја и транзиције без социјалне одговорности, пале су све маске са лица „нових ослободилаца”, снага глобализма и актера неоконзервативне рестаурације. Црни биланс транзиције разоткрио је право лице „капитализма катастрофе” (Klein, 2008) и деструктивну улогу „професионалних реформатора”, као плаћених „економских убица”, као продужене руке ММФ-а и „Великог брата” у глобалистичкој Орвेलијани, али и домаће компрадорске буржоазије и политикантских псеудоелита као извођача туђих радова у националним економијама бивших социјалистичких друштава, која су сада постала нове колоније глобализованог капитала.

На удару ових термидораца и протагониста неоконзервативне рестаурације/*антиреволуције*, нашле су се не само економија већ и остале делатности, институције/организације, партије и покрети. У овом контексту поведена је права идеолошка и политичка хајка и терор на актере левице, синдикате и националноослободилачке покрете. Све је њих, под фирмом модернизације, транзиције и реформе, требало укинути или „преуредити”/„припитомити”, по мери интереса мегакапитала и настајуће компрадорске буржоазије, у њеном савезу са политократском псеу-

доелитом, као актерима лумпен-политике и лумпен-развоја у настајућим зависним друштвима нове европске и светске периферије.

Постављају се питања: шта се то збило у друштвеној онтологији света и како су пролетери поново поробљени, а светом уместо њих своју експанзију шире гу-сари корпоративно-плутократско-технократске моћи (власници крупног капитала, банкари, менаџери, технократе), који су продали душу богу Мамону, постајући ко-вачи лажног прогреса? каква се то метаморфоза збила у савременом свету? чиме је узрокована имплозија социјализма? каква је судбина радничког и комунистичког покрета данас и сутра?

## 1. Прометејска мисија *Манифест*а КП – непролазне вредности његових порука

Велике идеје никад не пропадају; оне имају моћ феникса/обнављања, када дође њихово време. У праву је био *Виктор Иго* (Victor Marie Hugo) када је записао: „*Нема ничеј јачеј од идеје чије је време наступило!*”. Полазећи од ове тезе, желимо начинити неколико рефлексија о судбини идеја *Манифест*а КП.

Карл Маркс је генијални мислилац револуционарне измене света и весник будућности која је почела. Он је своју генијалност доказао на примеру дијалектичке анализе капитализма у *Капиталу*. Његова генијалност лежи у научнофилософској методологији истраживања капитализма, коју је демонстрирао. Управо је на основу тог дела стекао славу која и данас траје, а не на основу *Манифест*а КП.

У идејно-теоријском и парадигматском погледу, *Манифест* КП је писан са позиције новог/борбеног материјализма. У њему је дата анализа односа социјално-класних снага (буржуја и пролетера), експлоатације и заострених друштвених противречности у периоду либералног капитализма. Такође, указано је на однос између пролетера и комуниста, са посебним поентирањем да „*комунистички нису нека посебна партија према другим радничким партијама. Они немају никакве интересе одвојене од интереса целокупног пролетаријата*” и истакнута је неопходност формирања пролетерског покрета предвођеног комунистима. Они би снагом теоријског разумевања услова борбе, законитостима друштвене динамике у капитализму, предначили не само авангардном свешћу већ и радикалном друштвеном борбеношћу унутар синдикалног и радничког покрета са циљем „*формирања пролетаријата у класу, рушења буржоаске владавине, освајања политичке власти од стране пролетаријата*”; као и утирањем пута кроз социјалну пролетерску револуцију укидања капитализма и заснивања на место старог буржоаског друштва с његовим класама и класним супротностима асоцијације у којој је „*слободни развипак свакој појединца услов слобод-ној развипка за све*”.<sup>3</sup> У трећем делу *Манифест*а КП дата је критика социјалистичке

<sup>3</sup> Неки аутори указују на то да у *Манифесту* КП постоји противречност између идеје асоцијације слободних произвођача и државног социјализма. Ово је тачно. Међутим, ако се узме целина Марксовог опуса (нпр.: *Критика Гојтског програма*, у којој он излаже идеју о два фазама у борби за бескласно друштво: прва социјализам, као прелазни период, у којој је на делу диктатура пролетаријата и друга/виша у којој класно друштво замењује асоцијација слободних произвођача), онда се види да је Маркс као дијалектичар – реално и процесуално гледао на могућности остваривања циљева пролетерске социјалне револуције као епохалног процеса класне и општељудске еманципације у друштвеној пракси.

и комунистичке литературе (реакционарни социјализам, конзервативни или буржоаски социјализам и критичко-утопистички социјализам и комунизам), док је у четвртом делу одређен став комуниста према разним опозиционим странкама.

У *Манифесту КП* се указује на значај науке и револуционарне теорије за покрет: освешћавање пролетаријата за учешће у класним борбама и за социјалистичку алтернативу. Историјско искуство показује да је утицај порука из *Манифеста КП* на раднички и комунистички покрет у XIX и XX веку, био велики. Под утицајем ових идеја – 1864. формирана је Прва интернационала; 1871. године дошло је до прве социјалистичке револуције у форми Париске комуне; а 1917. до Октобарске револуције. После Другог светског рата, на овим идејама јачали су раднички и комунистички покрет у свету, као и националноослободилачки покрети у борби за деколонизацију света.

Марксова предвиђања су била да ће најпре доћи до револуције у индустријски најразвијенијим земљама Запада. Међутим, Октобарска револуција је настала у условима специфичних унутрашњих и међународних околности: заоштрених односа и противречности између малобројног индустријског пролетаријата и конзервативних класних и политичких снага у Русији, у контексту међународне борбе против империјализма у ери Великог рата. Наравно, из социјалног контекста и констелације снага произилазила су бројна ограничења која су детерминисала централизацију бољшевичког начина деловања комунистичке партије, у условима полуфеудалне и полукапиталистичке земље каква је била Русија. Све ће то утицати на бирократизацију првог социјалистичког система и феномен стаљинизма, као и претварање диктатуре пролетаријата у диктатуру бирократије над пролетаријатом.<sup>4</sup> Ово је утицало и на бројне деформације у међународном комунистичком покрету. Дошло је до феномена олигархизације и бирократизације партије, што се рефлектује на организацију и деловање Коминтерне, све до појаве „теорије ограниченог суверенитета” и покушаја наметања „једноначалија”, једног пута у борби за социјализам и организацију социјалистичког система. На разорну негативност овог феномена својом критиком указивали су: *Роза Луксембурј* (Rozalia Luxenburg, у критици бирократског централизма), *Лав Троцки* (Лев Давидович Троцкий, у критици издане револуције) и *Милован Ђилас* (Milovan Đilas, у критици нове бирократске политичке класе).

*Монопартијски шми социјализма* и разрастање процеса бирократизације временом ће довести до унутрашње блокаде, кризе и имплозије социјализма (1989). Његово урушавање, такође, генерисано је и спољним геостратешким деловањем снага капитализма. Речју, социјализам је урушен и разбијен деловањем трију фактора: бирократско-етатистичких снага, националистичке контрареволуције и геостратешким деловањем светске капиталистичке деснице. Његовом имплозијом отворен је процес неоконзервативне рестаурације у свету.

<sup>4</sup> Наравно, Марксова концепција диктатуре пролетеријата, разликује се од диктатуре пролетеријата код Лењина. Лењин у њој види „ничим ограничену власт радничке класе”, што у пракси може имплицирати тоталитарну улогу државе, уместо засноване правне државе, а диктатуру пролетеријата довести на диктатуру бирократије над пролетеријатом, као што се то десило у ери стаљинизма. Отуда потреба рехабилитације неких институција из грађанске демократије: као што су то вишепартизам, парламентаризам, принцип поделе и аутономије различитих „стубова” власти, правна држава и партиципативна демократија; а посебно значај самоуправе произвођача и грађана, развој локалне и регионалне самоуправе за демократизацију политичког система и утицај грађана на процесе управљања променама.

Маркс је својим делом демистификовао историју. Она, по њему, није дело богова или владара, већ људи, класа и покрета – који у пракси, својим стваралаштвом наспрам природе и међусобно, производе друштво и стварају сопствену историју. Истичући да је историја класне цивилизације историја класних борби, Маркс је указао на кључне инструменте, медијуме у стварању историје под условима које људи затичу и које својом акцијом мењају. У том контексту он је посебно апострофирао значај и улогу актера нових производних снага у социјалној динамици и револуционарној измени света, као и улогу науке / револуционарне теорије и револуционарног покрета. Кључне категорије у његовој филозофији јесу: дијалектика, револуционарна пракса, начин производње, класна борба и револуција, слобода и комунизам, као бескласна асоцијација слободних произвођача у којој је „слобода сваког појединца услов слободе свих”.

У његовом делу *дијалектика* је метод сазнавања, а *нови мајтеријализам* – нова социолошка парадигма, док је – социјално-пролетерска револуција, историјски инструмент класне и општељудске еманципације у епохалном прелазу друштва из класне у бескласну цивилизацију.

Маркс је *социјално-утопијерску револуцију* дефинисао као епохалну и интегралну промену и метаполитички појам, као превођење историје са политичког на социјални план њеног кретања/развоја; као облик класне, социјалне, политичке, културне и општељудске еманципације. Као дијалектичар, он није био утописта. Сматрао је да ће тај револуционарни епохални обрт захтевати у социјализму, као прелазном периоду, бројна посредовања у процесу свог остваривања, па и употребу политике као организоване моћи радничке класе („диктатуре пролетаријата”), јер се из варварства често не може изаћи без употребе варварских средстава против експлоататора и тирана.

Експлицирајући деловање закона класне борбе кроз историју, Маркс *о историји* пише као нужном, али не и довољном средству, инструменту у стварању историје. Маркс је у новим производним снагама видео главног актера стварања нове бескласне заједнице за „скок из царства нужности у царство слободе”. *Револуције* су, писао је он, својеврсна локомотива историје. Оне су облик разрешавања противречности у начину производње између производних снага и односа производње. Њима се отвара простор за ново кретање производних снага и нове облике стваралаштва људи, група, класа. Но, за разлику од свих претходних револуција, пролетерска револуција је *par excellence* социјална и општељудска. Она је на становишту јединства класне и општељудске еманципације, њено остваривање руши основе класне цивилизације и отвара пут комунизму као бескласној заједници.

Треба рећи да Маркс и Енгелс нису фетишизирали организационо питање, нити су сматрали да комунисти треба да представљају нове јакобинце/бланкисте, који револуцију свде на месијанство мањине. Циљ деловања авангарде је да помогне у процесима класног самоосвешћавања индустријског пролетаријата и његовог израстања у актера у класним борбама, а пролетерска социјална револуција се разликује од других социјалних револуција у историји управо по томе што је на становишту јединства класне и општељудске еманципације. Реализацијом њених великих циљева друштво чини искорак из царства нужности у царство слободе, из класне цивилизације у бескласну.

*Комунизам* је за Маркса, пре свега, покрет радикалних промена које имају моћ превладавања капиталистичке цивилизације. Поруку да „са идеје комунизма треба отклонити сенке прошлости” (Simonović, 2012, str. 21), треба разумети не само као захтев

за ослобођењем од свих облика деформације и злоупотребе идеје у досадашњој пракси комунистичких партија и режима који су под том „фирмом” владали већ и као потребу рехабилитације свега онога што је рационално и трајно у аутентичној Марксовој мисли о комунизму. По Марксу, *комунизам* није утопијски идеал коме треба тежити, већ пре свега покрет радикалних потреба и револуционарне измене света и човека. У Марксовој изворној визури/теорији – како он пише – „*Комунизам* за нас није *сћање*, које треба да буде успостављено, *идеал* према коме стварност треба да се управља. Ми називамо комунизмом *сћварни њокрећ*, који укида садашње стање. Услови овога покрета произилазе из сада постојећих претпоставки.” (Marx, Engels, 1961, str. 358).

Маркс је, својом теоријом „новог материјализма”, идеју комунизма ослободио бројних есхатолошких и социјално-утопијских наслага и предрасуда (егалитаризма, колективизма, конзумеризма и религиозности итд.). Он је ту идеју повезао са најбољим достигнућима технологије, науке и филозофије, дајући јој дигнитет научне теорије о могућем научнотехнолошком и социјално-хуманистичком напретку човечанства на његовом путу од класне у бескласну цивилизацију.

У Марксовој теорији идеја комунизма као покрета органски је повезана са револуцијом рада, са високим напретком производних снага друштва, са настанком доба *радне снаге нових технологија*<sup>5</sup>, које ће омогућити високу продуктивност рада, скраћење радног дана и повећање слободног времена. Речју, ове онтолошке промене у развоју технологије и начину производње, Маркс је сматрао кључном претпоставком у зрењу објективних услова револуције за скок у „царство слободе”. Тек се новим онтолошким радикалном променама у срцу начина производње може изграђивати комунизам, као реални процес разотуђења човека – бескласна асоцијација слободних произвођача и грађана, у којој ће, уместо профита изнад човека, „слободни и свестрани развој личности бити самосврха” и највеће богатство комунистичког начина производње.<sup>6</sup>

Насупрот бројним утопијским икаријама, Маркс је идеју комунизма научно образложио – као могућну алтернативну перспективу развоја човечанства насупрот капитализму. Његова идеја нема никакве везе са тоталитарном концепцијом друштва, нити са политичким инжињерингом макијавелистичких технолога и алхемичара власти, који су владали у историји у форми тоталитарних монопартијских режима и култа личности вођа, а политику претварали у судбину народа, главну полуту кројења историје. Насупрот таквој митологизацији политике и историје, Маркс је тежио њиховој демитологизацији и „припитомљавању” од стране слободних удружених произвођача, како би биле у служби човека, произвођачке класе и грађана, у процесима њихове еманципације.

---

<sup>5</sup> До чега је и дошло кроз научно-технолошку и информатичку револуцију, кибернетизацију и роботизацију...

<sup>6</sup> У вези с тим, Маркс, између осталог, пише: „Пуни развој људске владавине универзалним развитком индивидуума („тоталног човека”) над природним снагама, онима такозване природе као своје властите природе? Апсолутно развијање својих стваралачких предиспозиција, без друге претпоставке осим претходног хисторијског развоја, који тај тоталитет развија, тј. развоја свих људских снага као таквих, не мјерено неким *унапријед дајим* мјерилом, чини самосврхом? Где се он не репродуцира у својој одређености, него је у апсолутном кретању постајања? (Marx, u Petrović, 1973, str. 82).

Најзад, резимирајући, могли бисмо константовати: да у досадашњој историји комунизам нигде није остварен. У пракси су постојали одређени облици социјализма са монопартијском владавином комунистичких партија, облицима социјалне државе и партиципативне демократије.

Комунизам је, због низа објективних и субјективних разлога, а пре свега ниског развоја производних снага и капиталистичког система антагонистичке расподеле друштвене моћи, бар за сада – *одложена будућности човечанства* (види Mitrović, 2016). Међутим, иако је „комунистички хоризонт данас замрачен“, он није изгубљен. „Комунизам се поново јавља као магнет за политичку енергију зато што је остао алтернатива капитализму.“ (Dean, 2014, str. 15).

За разлику од многих бивших марксиста, који су после 1989. године, преко ноћи, постали поперовци и неолиберали; убеђен сам да ће у догледној будућности нове генерације изнова откривати изазовност Марксове идеје комунизма/„киберкомунизма“ (А. Dragičević) и искушавати у револуционарној пракси њену развојно-цивилизацијску и еманципаторску моћ. У том новом историјском контексту борбе за посткапиталистичку алтернативу, оне ће, на историјском „решету времена“, ревалоризовати не само вредност Марксових и неомарксистичких идеја већ и рехабилитовати све што је било национално и универзално, развојно и еманципаторски вредно у историји како грађанског, тако и радничког и комунистичког покрета. Уместо да се баве зачаравајућим утварама прошлости и ревизијом историје, нове генерације ће, употребом свог критичког ума, изнова проценити реални допринос идеја и покрета који су деловали под заставом комунизма и антифашизма, њихове учинке на друштвени прогрес и еманципацију човека/човечанства.

Ма шта данас неоконзервативци, „професионални реформатори“ и њихови апологети писали о Марксу и комунизму, као покрету револуционарне измене света, ваља истаћи да је овај горостас ума и учитељ прометејске енергије најснажније утицао на друштвене промене у XIX и XX веку. Његова мисија и дело преживеће садашње доба термидора и неоконзервативне рестаурације (која је испуњена кризата, транзиционим хаосом, ревизијом историје, експанзијом неоимперијалних снага „глобалне звери“ мегакапитала, неконтролисаним експлоатацијом и дефанзивом левице) и остварити сусрет са новим друштвеним покретима у XXI веку, новом генерацијом протагониста нових производних снага и актерима прогресивне борбе за социјалистичку алтернативу/перспективу човечанства.

## 2. Успон и пад савремене левице у свету

Структурно посматрано, *формације левице* после Другог светског рата, чиниле су: комунистичке, социјалистичке, социјалдемократске, радничке и национално-ослободилачке партије и покрети. Заједнички именоватељ њиховог деловања је: борба за социјално-класну еманципацију света рада и деколонизацију земаља, тј. националноослободилачка мисија. Као резултат тога, у свету су остварени значајни резултати у борби за социјалну еманципацију, друштвени развој, мир и стабилност. Све је видљивији био успон социјализма као светског процеса који је одиграо револуционарну еманципаторску улогу у развоју човечанства: у развоју Западне Европе на социјалдемократском моделу, кроз својеврсно социјално партнерство за развој и мир;

у највећим замљама света: Кини и Русији – текао је процес изграђивања социјализма под вођством комунистичких партија, као и у бројним другим земљама: Југославији, Куби, Вијетнаму, у земљама источне и средње Европе... У земљама тзв. Трећег света, деловали су националноослободилачки покрети и остварени су значајни процеси на плану деколонизације, модернизације и развоја ових земаља. Формиран је покрет несврстаних (1961), који је одиграо прогресивну улогу у борби за мир и афирмацију активне мирољубиве коегзистенције међу државама и народима у свету.

У Југославији се развио *самоујравни социјалистички модел* друштвеног развоја који је представљао, за разлику од модела монопартијског модела „тешког социјализма”, пут демократског развоја земље, кроз облике партиципативне/директне демократије произвођача, грађана и народа у развоју и управљању. Он је био узор многим напредним покретима у свету, јер је представљао модел социјализма са људским лицем, алтернативу између два блоковска модела: реалног социјализма на Истоку и капитализма на Западу.

Нажалост, *импозација социјализма* и глобална геостратешка престојавања, после пада Берлинског зида и биполарног светског поретка, довели су до радикалног обрта. Снаге неоконзервативне рестаурације отвориле су пут светској *антиреволуцији* у форми неолибералног модела и асиметричне глобализације, тј. *победе снага глобализма* као новог облика „либералног тоталитаризма” / униполарног новог светског поретка. Његов успон и ширење довели су до разарања сложених социјалистичких држава (Совјетског Савеза, Југославије и Чехословачке), до слома социјализма у источноевропским и средњоевропским државама, до дефанзиве левице и осеке борбе за социјализам у свету и рестаурације капитализма.

*Евројске социјалдемократске партије* постале су „центрумашке” и окренуле су леђа радничком покрету. Американизујући се, постале су опортунистичка снага и прирепци партијама центра и десног центра. Прихватајући англосаксонски модел развоја на платформи „трећег пута” (Anthony Charles Lynton Blair / Gerhard Fric Kurt Šreder), ове су формације постале прокапиталистичке, продужена рука Клинтонове (William Jefferson Bill Clinton) Демократске странке и њене неоимперијалне интервенционистичке политике у свету. Под вођством САД и НАТО алијансе, отпочело је, под фирмом идеологије људских права, „извоза демократије” и „обојених револуција”, рушење режима и социјалистичких система широм света. Тај процес рестаурације капитализма (меким и тврдим средствима, „огњем и мачем”) и прекрајање геополитичке карте света, није престао до данас.

*Левица у земљама у транзицији* не само што је доживела осеку већ се почела опортунистички трансформисати у „либералне” и „народњачке” партије. Мењајући „партијске дресове” доживела је својеврсно *прозелитско*. Као таква, она је окренула леђа маргинализованој радничкој класи, а сама се све више „хранила” национализмом, да би преживела и опстала на власти (макар као „посилни” коалициони партнер). Интегришући се у настајући капиталистички поредак, она је и сама постала инструмент номенклатурне и компрадорске буржоазије у њиховој рестаураторској неоконзервативистичкој мисији у друштву.

Критичка социолошка и политиколошка анализа показује сву лицемерност и макијавелизам политичких елита *прозелитске левице*. Она је постала права „намигуша” делујући у политичким процесима на принципу „леви жмигавац – дес-



но скретање"! У реалном друштвенополитичком животу, већина ових партија у југоисточној Европи – у процесу транзиције, *сироводила је неолиберални програм* „транзиције без социјалне одговорности”, тј. стратегију капиталистичких реформи које су отвориле пут енормној експлоатацији радничке класе, ширењу прекаријата и маргинализацији производних слојева друштва. У овом контексту у земљама у транзицији, политичка левица / *исеудолевица*, нашла се у раскораку са нараслом социјалном/егзистенцијалном левицом (Sartre). Прећутано или отворено прихватајући, под фирмом реформи и модернизације, програм рестаурације капитализма, оваква „левица” одиграла је не само „издајничку” већ и контрамодернизацијску улогу. Бројне социолошке студије данас указују на *црни биланс њихових социјалистичке транзиције*, која је ова друштва/земље увела не само у периферни капитализам већ је утрла пут њихове *ребалканизације и африканизације*, у погледу нивоа субразвијености, квалитета живота и конфликтности (уп. Vidojević, 1999; Antonić, 2002; Mitrović, 2009; Vratuša, 2012; Šuvaković, 2014, Obradović, 2017).

Криза савременог капитализма и заштравање противречности између рада и капитала у земљама у транзицији, пре или касније – отвориће питање *преиспитивања владајуће транзиције развоја*, али и питање идентитета и политичке легитимности актера друштвених промена. У том контексту очекујем да ће доћи до критичке *проблематизације њихових савремене левице*, њене улоге у оновременим борбама за трансформацију друштва и обнову социјализма као алтернативног пројекта посткапиталистичке цивилизације. На том фону, преиспитаће се не само учинци и наслеђе традиционалне левице већ и досадашња теорија и пракса левице у савремености, па и у земљама у транзицији. Верујем да ће доћи до значајних теоријских синтеза које ће омогућити редефинисање бројних категорија и концепата из политичке социологије и социологије друштвених промена. У овом контексту изнова ће се дефинисати нове програмске одреднице *њихових модерне левице*, као и алтернативни пројекти посткапиталистичког развоја. Овогодишњи јубилеј *Манифеста КП* повод је и прилика за таква промишљања.

*Савремена* криза неолибералног модела развоја и пракса тоталитарног глобализма, као идеологије неоимперијалног хегемонизма и интервенционизма, показују да је капитализам дубоко у кризи, за чије је прогресивно разрешење неопходно активно учешће левице у оновременим друштвеним борбама, а не њено пуко статирање. За разлику од снага политичке конзервације *status quo*, левица треба да програмски и акционо делује као *актер буђења историје* и борбе за нову алтернативу. Она мора, са становишта нове парадигме и са епохално новог друштвеног развоја настајуће постиндустријске цивилизације „трећег таласа”, да обликује свој програм и метод, делујући као плуралистички демократски актер на платформи јединствене стратегије антикапиталистичких реформи и социјалне револуције. Као партија и покрет великог формата, грамшијевски „колективни интелектуалац”, снагом културне хегемоније и принципијалном борбеношћу, у пракси треба да се залаже за остварење идеала недовршене грађанске револуције (*слобода, једнакост, браћинство*) и њену универзализацију у хоризонту настанка социјалистичке револуције, као облика социокласне и општељудске еманципације. Таква левица, у односу на капиталистички и сваки други ауторитарно-експлоататорски поредак, мора увек и изнова да делује као *алтернативна снага* која има машту и моћ за трансценденцију

постојећег поретка; јер „утопијски реализам” комбинује визијско отварање прозора према будућности (Giddens, 1998, str. 168) са борбом за непосредне циљеве покрета у садашњости; са дубоким преображајем друштва који захтева не само снове већ и ангажман нових генерација да свет буде бољи, праведнији и слободнији.

*Савремена левица* своју програмску оријентацију треба да изграђује на кључним проблемима савременог света: живота радних класа, екологије одрживог развоја, као и борбе за демократију, људска права и мир у животу човечанства. Стога она мора рехабилитовати вредности и институције правне и социјалне државе, непосредне демократије, локалне и регионалне самоуправе, залажући се за остваривање процеса регионалних и европских интеграција и мондијализацију са људским ликом.

*Нова стирашеија савремене левице* мора успешно повезивати дугорочне и непосредне интересе света рада, јединство непосредне/партиципативне и представничке демократије. Савремена левица мора успоставити живу везу са синдикатима, младом генерацијом и новим социјалним покретима, као и развити стратегију регионалног и глобалног повезивања, али и локалног деловања: делујући упоредо као фактор класног освешћавања и принципијалне друштвене борбености у служби произвођачких класа и грађана. Једном речи, она мора на платформи борбе за класну, националну и општељудску еманципацију да гради свој дигнитет и политичку легитимацију.

У том смислу, савремена левица мора бити органски повезана са *науком и универзитетом*. Отворена, за резултате научних истраживања, теоријски рад, а посебно према друштвено-хуманистичким наукама. На основу њихових резултата, она мора перманентно иновирати, модернизовати и дограђивати свој програм и стратегију деловања.

Полазећи од улоге коју имају нове технологије „трећег таласа”, а посебно *интернет* и *масмедији*, савремена левица треба да користи њихову моћ за објективно информисање грађана, али и идејно деловање и борбе у сфери симболичке моћи. Притом, за разлику од конзервативних и десничарских партија, левица се не сме служити манипулацијама. Истина и само Истина, може и мора да буде њена застава у служби развоја критичке јавности и принципијелне борбе за циљеве радничког покрета и човечанства. У том смислу, савремена левица мора развити плодан теоријски и истраживачки рад, којим ће перманентно наоружавати своје кадрове, јачати њихову самосвест за данашње и сутрашње борбе. Циљеви аутентичне левице окренути су не само садашњости већ и будућности која је почела. Отуда је левица увек окренута трагању за алтернативама друштвеног развоја. Јер, како је својевремено истакао Палмиро Тољати (Palmiro Togliatti): „*Ми идемо из далека, заљедани далеко.*”

### 3. Ново/недогматско читање Маркса, планетарно умрежавање и обнова левице и прогресивних социјалних покрета – као пут редефинисања пројекта и стратегије борбе за посткапиталистичку алтернативу

Упркос неоконзервативним оспоравањима мисли Карла Маркса, дефанзивни и опортунистичким интеграцијама/американизацијама савремене левице; верујем да је пред нама време дубоке структурне кризе капитализма као глобалног система. Она је дугог вала и своје разрешење наћи ће у превладавању унутрашњих

противречности и граница овог система. У предвиђањима *Имануела Волерсџина* (Immanuel Wallerstein), такав исход и транзиција капитализма у нов историјски систем одиграће се средином 21. века.

Но, та транзиција из једног у други систем неће се остварити по логици аутоматизма, већ ће захтевати морални и политички улог/борбу нових генерација, као протагониста нових производних снага и нове културне оријентације, социјабилности и друштвене борбености.

Сматрамо да је неопходно ново читање *Карла Макса* са становишта информатичке парадигме друштвеног развоја, као филозофије одрживог хуманог развоја и еманципаторске антропологије, панхуманизма и трансхуманизма у контексту настајуће постиндустријске цивилизације и мултиполарне мондијализације света.

У овом епохалном светском преображају радикално ће се променити односи рада и капитала. Наравно, то ће захтевати дугу борбу актера нових производних снага, нове интернет генерације, нових социјалних покрета ослобођеног радништва и грађанства, светског цивилног друштва – за ново друштво.

На том фону – *изградиће се нове ствари* (ије деловања снага левице и проресивних *окрепа* (социјалних, националноослободилачких, зелених, феминистичких, мировних, младе генерације итд.). Оствариће се планетарно уједињавање ових актера, који ће развити пројекте и стратегије регионалног и глобалног деловања у борби за интересе снага модерног света рада и најширег грађанства. Само таквим интеграцијама прогресивних снага и интернационализацијом њихове борбе, глобализацијом солидарности, у свим хелијама националних и глобалних друштава, *нова левица*, делујући снагом својих идеја, културном хегемонијом, развиће се у реалну друштвено-политичку снагу демократског преображаја света и цивилизације – од класне у бескласну.

За разлику од традиционалне левице, која је деловала на платформи монопартијског социјализма и „једноначалија” / тврдог организационог централизма, *нове обновљене формације алтернативне левице* имаће плуралистичко биће и успостављаће демократске коалиције, уважаваће различитост путева у борби за социјализам и комбиновати у својим борбама стратегију јединства антикапиталистичких реформи и револуције, као облика радикалних промена. У срцу њеног програма и метода деловања: налазиће се ослобађање рада и човека, еманципација грађанства, рехабилитација друштва и демократске аутономије његових делова; антагонистичка партиципација и самоуправљање грађанства/народа – као инструменти борбе за посткапиталистичку алтернативу, квалитет живота свих људи, демократију народа за народ, подређивање политике и државе – у служби грађана, њихових права и слобода.

И ма колико нам се чини да је *глобални капитализам* данас безалтернативан, господар света, ваља истаћи да савремена пракса његовог функционисања – која је у знаку асиметричне глобализације, неоимперијалног перманентног рата и реколонизације света, разоткрива његово друго лице. То је систем у кризи, који да би се одржао мора да се перманентно шири, остављајући за собом хаос, социјални цунами, енормну експлоатацију, генеришући геополитичке конфликте и глобалну медијску манипулацију – као инструменте владања и опстанка. *Криза неолибералног модела* финансијског колонијализма и анархичне глобализације (2007–2008) разоткрива трошност овог модела. Повратак на праксу протекционизма и обнова интервенционистичког милитаризма у САД – само ће даље продубити кризу гло-

балног капитализма и ширити његове противречности на бројне области. Криза је, у исто време, изазов за бројне друштвене актере, па и левицу.

У дијагнози нашег доба можемо се сложити са оценама социолога *Пјера Бурдијеа* (Bourdieu, 1999) и *Имануела Волерсџина* (Wallerstein, 2004) – да се налазимо у епоси историјске неоконзервативне рестаурације, али и зрења противуречности и кризе капитализма, као и формирања актера за глобалну транзицију светског система. Међутим, *Маркузеов* закључак из осамдесетих година XX века (у студији *Мерила времена*) о томе да „прелазак у социјализам данас није на дневном реду, јер живимо у раздобљу превентивне контрареволуције” (Marcuse, 1978, str. 49), те да су снаге капитализма спремне за грађански рат и империјалистички рат (за припрему и извођење нових ратова и интервенција широм света), треба узети као упозорење за снаге левице и мира, у изграђивању оновремене стратегије и тактике политичких борби. Успон снага милитаристичког интервенционизма „новог светског поретка” показује да „касни капитализам има низак ступањ толеранције” (Marcuse, 1978, str. 50), те да ће друштвене борбе левице и других прогресивних снага – најпре морати да се одиграју у формама борбе за *грађанску демократију* и „*културну револуцију*”; и кроз стратегију антикапиталистичких реформи, перспективно отворати пут ка радикалним социјалистичком преображају друштва. У међувремену, левица ће морати, упоредо, да ради на *проширењу пошеницијалних субјеката/актера револуције* (нови социјални покрети, синдикати, антиглобалисти, антифашисти, мировни покрети, покрет за ослобођење жена, студентски покрет, маргиналне групе итд.).<sup>7</sup>

*Савремена криза* и интервенционизам снага светске деснице, њена све већа агресивност, указују на дубоке противречности у капитализму; те да се ова структурна криза дугог вала не може решити унутар капитализма као глобалног система. Заоштравање ових противуречности доведиће до раста реакционарно-агресивних тенденција у касном капитализму и сукоба снага напретка/социјализма и фашизма. У вези са тим, *Маркузе* је својевремено поручио: „*Класична алтернатива – социјализам или варварство – данас је актуелнија него икад раније.*”

Мислим да ће изазови савремене кризе провоцирати, пре свега, левицу у најразвијенијим земљама да преиспита своју стратегију деловања и обликује нове програме метода деловања у савремености. Чини нам се да ће *Грамшијеве* (Antonio Gramsci) *јоруке о западном јују у борби за социјализам* добити на значају, на платформи јединства парламентарних и ванпарламентарних метода борбе, стратегије антикапиталистичких реформи, антагонистичке партиципације и радикалних облика друштвене борбености.

---

<sup>7</sup> У савремености, када је снагом капитала и праксом функционисања капиталистичког начина производње – радничка класа фрагментисана и извршена дехомогенизација, деструкција и неутрализација њене класне свести, поставља се питање да ли она може бити субјект револуције. Стога нам се чини да ово питање изнова треба проблематизовати и реafirмисати тезу о проширењу појма револуционарног субјекта, као и увести у употребу појам *нове радничке класе* – Серж Мале (Serge Mallet) и интернет генерације као нове социјалне категорије и нових друштвених покрета као актера друштвених промена. Наиме, уз сав респект према протагонистима модерног света рада, ваља истаћи да нема монополских и привилегованих субјеката револуције и еманципаторских потенцијала револуционарног процеса.

У овом контексту, водиће се борба на више фронтова: од синдикалног деловања, преко модерног деловања партије левице, до културног деловања у области медија и симболичке моћи. Посебна област деловања, која добија на значају, јесу друштвене мреже / интернет, фејсбук, блогови итд. Стога у први план избија питање: борба за нову друштвену свест и културну оријентацију младе генерације. А то пак у фокус поставља питање едукације, улогу школе и универзитета.

*Улога универзитетских* није значајна само у погледу професионалног образовања већ и у научном истраживању и формирању критичког духа младе генерације и њеног оспособљавања за критичко мишљење и за активно учешће у јавном животу и друштвеним борбама. У том смислу, значајну улогу универзитета потенцира Жан Цијлер: „Универзитет је данас једно од последњих ујочених креативних и критичких мишљења. Стога се свај слободан историчар мора сачувати по сваку цену.” (Ziegler, 2017, стр. 105) Аутономија Универзитета предуслов је за слободу истраживања, стваралачки рад и иновације; за развој критичког мишљења у служби развоја демократије, одрживог развоја и еманципације човека/човечанства.

### Уместо закључка

Велике идеје су попут Феникса, имају моћ самообнављања и трансценденције. Историја није завршена. Долази време нових утопија и нових борби за ослобођење Прометеја.

Време снова/утопија није нестало. Нове генерације као актери нових производних снага, имају права и обавезу – на свој избор и своје борбе за револуционарну измену света. „Професионални реформатори” и неоконзервативци би да отпишу појам револуције и „пензионишу” историју, објављујући њен крај и победу снага новог светског поретка / нове Орвелијане.

Насупрот актуелним процесима неоконзервативне рестаурације и припитомљавања човечанства у „слатке роботе”, покорне слуге капитала и вечном „маршу кроз институције” новог светског нереда; очекујем да је пред нама долазак доба побуна, *буђење историје*, кроз масовну иницијативу одоздо – потлачених/повређених људи, класа и народа; који коришћењем свог права на самоослобађање желе да постану господари своје судбине и ствараоци будућности.

Верујем у смелост маште и храброст за деловање нове младе генерације, непокорних и слободољубивих људи, чије време наступа. Пред њоме је не само трновит пут беде и експлоатације већ и могућност избора и искушавања слободе, да се садашњем поретку експлоатације и господарења супротставе и кажу одлучно НЕ, у борби за праведнији и истински слободнији свет.

У том новом историјском контексту настаће *ревалоризација Марксових идеја и изирађивање нове парадигме на синтези либерализма и социјализма*, која би фромовску револуцију наде претворила не само у наду револуције већ и револуционарну праксу њеног остваривања. На том фону настаће обнова аутентичног покрета плуралистичке левице, као снаге револуционарне посткапиталистичке алтернативе, чији ће принципи вечно живети све док не обиђу читав свет и поставну органски део друштвеног напретка, хуманизације света и еманципације човека/човечанства.

Ljubiša R. Mitrović<sup>1</sup>  
University of Niš  
Faculty of Philosophy  
Department of Sociology  
Niš (Serbia)

## CROSSROADS AND ALTERNATIVES OF THE CONTEMPORARY LEFT (MARGINALIA ON THE OCCASION OF 170 YEARS SINCE THE FIRST EDITION OF THE *COMMUNIST MANIFESTO*)<sup>2</sup>

(*Translation In Extenso*)

Abstract: The paper discusses the actuality of the messages from the *Communist Manifesto* (1848) and their dealing with the practice of the functioning of the contemporary Left in the world.

The focus of the author's problematization is – the position and crossroads of the Left in countries in transition. Open to criticism is the phenomenon of “Americanization” of the contemporary Left, its accommodation, integration and instrumentalization by the agents of the global capital in the context of the modern development of societies of the periphery capitalism. A particular field of research is devoted to the possibility of renewal of the alternative Left, as an organon of resistance and radical power encounter of the modern working world against capitalism.

In the end, the author exposes his plea on the role of science and intellectuals in the fight for an alternative direction of development of modern society in the service of humanization of social relations and human emancipation.

---

<sup>1</sup> ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

<sup>2</sup> Anniversaries in the life of peoples, movements and institutions do not exist merely “to monument” and for the sake of the culture of memory; they can also be a symbolic lighthouse, a feast, which prompts us to analyze the effects in the realization of certain ideas and the reach in the operation of social actors. It is an opportunity to consider the current problems, challenges, crossroads and alternatives by the power of the critical mind. In this case - the fate of ideas and messages from the Manifesto of the KP. Writing this article for the thematic issue of the journal *Sociological Review*, on the occasion of the 170th anniversary of the first edition of the Manifesto, I must remind you that twenty years ago (from May 13 to May 17, 1998) an international scientific conference was held in Paris on the occasion of the 150th anniversary. The conference was organized by the Theoretical Center of the French Communist Party, gathering about 500 prominent scientists, researchers and leftists from around the world. From the territory of the former SFRY, Zagorka Golubović, Miloš Nikolić, Stipe Šugar, Ljubiša Mitrović and the President of the Slovenian Green Party participated in this gathering. The gathering was opened at the National Library, and finished in a packed large hall of Sorbonne, singing the Internationale. Fifteen volumes/proceedings were published in French and other languages, including mine (Mitrović, 1998a). Revised and partly supplemented translation of this text was published in the Serbian language (Mitrović, 1998b).

Keywords: *Communist Manifesto*, modern capitalism, transition, crossroad of the Left, alternative Left.

“The free development of each is the condition for the free development of all.”  
(Marx, Engels, 1980)

*“The main and most clear-cut distinction between the Left and Right was and is in the ideal of equality. For the Left’s ideal of equality has always been the polar star to which it looked and continues to look.”*

(Bobio, 1997)

“The shadows of the past should be eliminated from the idea of communism and it should be given an opportunity to develop its emancipatory potential. Communism did not exist anywhere. It is not the end, but the beginning of the true history of mankind.”

(Simonović, 2012)

### Introduction: The Left between the Rise of Prometheus and the Fall of Icarus

In the middle of the 19<sup>th</sup> century, Marx (Karl Marx) and Engels (Friedrich Engels) wrote the *Communist Manifesto* (1848) for the account of the International Workingmen’s Association and reported that “A spectre is haunting Europe – the spectre of communism”, therefore marking a new era of the working class and communist movement’s struggle for the workers’ right on emancipation and social proletarian revolution (yes: “the emancipation of the working class must be the work of the working class itself”). Today, 170 years later, the world lives in a different historical context. In the modern times, we are dealing with the hegemony of the new world order, the globalized predatory capital that doesn’t recognize any limits: the “global beast”, in its own predatory odyssey of conquering and controlling the world. At the same time, the workers are in the position of Prometheus bound, divided and hugely exploited, as their parties became garbage parties at the service of big businesses and domestic comprador bourgeoisie.

After 1989, with the Fall of the Berlin Wall and the implosion of socialism, anticommunist hysteria ensued, as well as the fashion of criticism of Marx, socialism and communism – as a source of totalitarianism and every other evil in the world. In this context, neoliberals and neoconservatives – embraced Popper’s (Karl Raimund Popper) conception of the “open society” as a trademark that in practice will be implemented as another ideological illusion.

Today, following the crisis of the neoliberal growth and transition model with no social responsibility, the masks have slipped off the faces of the “new liberators”, the forces of globalism and participants of the neoconservative restoration. The black sheet revealed the true face of “disaster capitalism” (Klein, 2008) and the destructive role of “professional reformers”, “hitmen of economy”, as an extended arm of IMF and the “Big Brother” in the globalist Orwellian world, as well as the domestic comprador bourgeoisie and petty-political pseudo-elites as executors of others’ works in national economies of the former socialist societies, that have now become new colonies of the globalized capital.

On target of these Thermidorians and protagonists of the neoconservative restoration/*anti-revolution*, was not only the economy, but other industries, institutions/organizations, parties and movements as well. Within this context, a true ideological and political hunt and terror arose against the participants of the Left, the unions and national liberation movements. They should all, in the name of modernization, transition and reform, be abolished or “rearranged/tamed”, according to the interest of mega-capital and the emerging comprador bourgeoisie, in her alliance with the petty-political pseudo-elite, as participants of lumpen politics and lumpen growth in the emerging dependent societies of the new European and world periphery.

Questions arise: what happened in the society ontology of the world and how the proletarians are enslaved again and instead the corporate-plutocratic-technocratic pirates spread their power (the owners of big businesses, bankers, managers, technocrats) who sold their souls to God Mammon, becoming the architects of the fake progress? what kind of metamorphosis happened in the modern world? what caused the implosion of socialism? what is the fate of the workers’ and communist movement today and in the future?

## 1. The Promethean Mission of the *Communist Manifesto* – the enduring value of its messages

Big ideas never rot; they have the power of a phoenix/rebirth, when their times come. Victor Hugo (Victor Marie Hugo) was right when he wrote: “*Nothing is more powerful than an idea whose time has come!*” Starting from this thesis, we want to share a few reflections on the fate of the ideas of the *Communist Manifesto*.

Karl Marx is an ingenious thinker of the revolutionary change of the world and the informer of the future that has begun. He proved his ingenuity in the example of dialectic analysis of capitalism in *Capital*. His ingenuity lies in the scientific-philosophical methodology of capitalism research, which he demonstrated. It is thanks to this work that he gained fame that lasts even today, not thanks to the *Communist Manifesto*.

From the ideological, theoretical and paradigmatic viewpoint, the *Communist Manifesto* was written based on the new/militant materialism. He offers an analysis of the relationship of social-class forces (bourgeois and proletarian), exploitation and sharp social contradictions during the time of liberal capitalism. The relationship between the proletarians and communists was also pointed out, particularly emphasizing that “*the Communists do not form a separate party opposed to the other working-class parties. They have no interests separate and apart from those of the proletariat as a whole.*” as well as the need to form the proletarian movement led by communists. With the power of theoretical understanding of the circumstances of the fight, the laws of the dynamics in capitalism, they would lead the way not only with avant-garde awareness, but also with radical social militancy within the union and working movement, aiming to “form the proletariat into class, abolish the bourgeois reign, winning the political power by the proletarians”; as well as paving the way through the socialist proletarian revolution of abolishment of capitalism and establishing an association in which “*the free development of each is the condition for the free development of all*”.<sup>3</sup> The critique of the socialist and communist literature (reac-

---

<sup>3</sup> Some authors suggest that in the *Communist Manifesto* there is a contradiction between the idea of association of free producers and state socialism. This is true. However, if you take into account



tionary socialism, conservative or bourgeois socialism and critical-utopian socialism and communism) is given in the third part of the *Communist Manifesto*, whilst the particular attitude of communists towards various opposition parties.

The *Communist Manifesto* points out the significance of science and the revolutionary theory for the movement: bringing awareness to the proletarians regarding the participation in class fights and fights for socialist alternative. Historical experience shows that the effect of the messages from the *Communist Manifesto* on the workers' and communist movement in the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> century was huge. Under the influence of these ideas – in 1864, the First International was formed; in 1871, the first socialist revolution in the form of Paris Commune took place; and in 1917, the October Revolution. After World War II, the workers' and communist movements started to grow stronger worldwide, as well as national liberation movements fighting to decolonize the world.

Marx foresaw that the revolution will first occur in most industrially developed western countries. However, the October Revolution emerged in specific internal and international conditions: sharp relations and contradictions among a small number of industrial proletarians and conservative class and political forces in Russia, in the context of international fight against the imperialism during the Great War era. Naturally, from the social context and balance of power many limitations derived, which determined the centralization of the Bolshevik mode in the communist party, in terms of such a semi-feudal and semi-capitalist country such as Russia was. All of this will have influenced the bureaucratization of the first socialist system and the phenomena of Stalinism, as well as converting the dictatorship of the proletariat to the dictatorship of the bureaucracy over the proletariat.<sup>4</sup> This affected many deformations in the international communist movement. The phenomena of oligarchization and bureaucratization of the party occurs, which mirrors on the organization and functioning of the Comintern, up until the appearance of the “theory of the limited sovereignty” and the effort of inflicting the single-mindedness, the one path in the fight for socialism and the organization of the socialist system. With their criticism, *Rosa Luxemburg* (Rozalia Luxemburg, in her critique of the bureaucratic centralism), *Leo Trotsky* (Лев Давидович Троцкий, in his critique of the revolution betrayed) and *Milovan Djilas* (Milovan Đilas, in his critique of the new bureaucratic political class).

---

the whole of Marx's work (eg.: *Critique of the Gotha Program*, in which he exposes the idea of two stages in the fight for a classless society: the first one socialism as a transition period, which is a part of the dictatorship of the proletariat, and the second/higher one, where class society is replaced by the association of free producers), then we can see that, as a dialectician, Marx – realistically looked at the possibility of achieving the goals of the proletarian social revolution as the epochal process of class and universal human emancipation in social practice.

<sup>4</sup> Of course, Marx's concept of the dictatorship of the proletariat differs from the dictatorship of the proletariat of Lenin. Lenin sees in it “unrestricted power of the working class”, which in practice may imply the totalitarian role of the state, rather than based rule of law, and dictatorship of the proletariat may lead to the dictatorship of the bureaucracy over the proletariat, as it happened in the era of Stalinism. Hence the need for the rehabilitation of some institutions of bourgeois democracy: such as multiparty system, parliamentarism, the principle of division and autonomy of the various “pillars” of government, rule of law and participatory democracy; and particularly the importance of self-government of producers and citizens, development of local and regional self-government of producers and citizens, development of local and regional self-government for the democratization of the political system and citizens' effect on the process of managing changes.

*One-party type of socialism* and development of the process of democratization will eventually lead to internal blockages, crisis and implosion of socialism (1989). Its collapse was also generated by the external geostrategic action of capitalistic powers. In short, socialism collapsed and was broken as a result of three factors: bureaucratic-statistical powers, nationalist counterrevolution and geostrategic action of the world capitalist right-wing. Its implosion opened a process of neoconservative restoration in the world.

With his work, Marx demystified history. According to him, history is not a work of gods or rulers, but of people, classes and movements – which, in practice, with their creativity as opposed to nature and each other, produce society and build their own history. Emphasizing that the history of the class civilization is the history of class wars, Marx pointed out to key instruments, tools in creating history under the circumstances which people encounter and that they change with their action. Within that context, he particularly emphasized the importance and role of participants of new production powers in social dynamics and revolutionary change of the world, as well as the role of science/revolutionary theory and revolutionary movement. Key categories in his philosophy are: dialectics, revolutionary practice, type of production, class war and revolution, liberty and communism, as a classless association of free producers in which "the freedom of each is the condition of the freedom of all".

In his work *dialectics* is a method of learning and *new materialism* – a new sociological paradigm, while – social-proletarian revolution is a historical instrument of class and universal human emancipation in the epochal social transgression from class to classless civilization.

Marx defined the *social-proletarian revolution* as an epochal and integral change and meta-political term, as a transgression of history from the political into the social plane of its course/development; as a form of class, social, political, cultural and universal human emancipation. As a dialectician, he was not a utopist. He thought that the revolutionary epochal shift will in socialism, as a transitional period, claim many mediations in the process of its realization, as well as use of politics as an organized power of the working class ("the dictatorship of the proletariat"), because one can seldom escape the barbarianism without the use of barbaric tools against exploiters and tyrants.

Explicating the functioning of the laws of class fight throughout history, Marx writes about *politics* as a necessary, but not sufficient tool, instrument in building history. In new productions powers Marx saw the main participant of the making of the new classless community for the "jump from the realm of necessary to the realm of freedom". *Revolutions*, he wrote, are a kind of an engine of history. They are a form of resolving the contradictions in the way of production between the productive powers and relations of production. They are opening a new space for the new course of productive powers and new forms of creation of people, groups, classes. But, in contrast to all the previous revolutions, the proletarian revolution is *par excellence* social and universal human. It is based on the unity of class and universal human emancipation, its realization demolishes the bases of class civilization and paves the way to communism as a classless community.

It should be said that Marx and Engels didn't fetishize the organizational issue, nor did they claim that communists should represent new jacobins/blancists, who bring the revolution down to messianity of the minority. The goal of the avant-garde action is to help in the processes of class self-awareness of the industrial proletariat and its growing

into an participant in class fights and the proletarian social revolution differs from other social revolutions in history rather in that it is based on the unity of class and universal human emancipation. Realizing its big goal, the society steps out from the realm of necessary to the realm of liberty, from class to classless society.

Above all, *communism* is, according to Marx, a movement of radical changes that have the power of prevailing the capitalistic civilizations. The message that “one should remove the shadows of the past from the idea of communism” (Simonović, 2010, pg. 21) should be understood not only as a request for liberation from all the form of deformation and misuse of the idea in the current practice of communist parties and regimes that ruled under that “policy”, but also as a need for rehabilitating everything that is rational and lasting in the authentic Marx’s thought on communism. According to Marx, *communism* is not a utopian ideal we should aim for, but first of all a movement of radical needs and revolutionary change of the world and the man. In Marx’s original vision/theory – as he writes – “For us, *communism* is not a *state*, which should be established, *ideal* by which the reality should be managed. By communism we mean *the true movement* that removes the present state. The conditions of this movement derive from now existing assumptions.” (Marx, Engels, 1961, pg. 358).

With his theory of the “new materialism” Marx relieved the idea of communism from many eschatological and social-utopian coats and biases (egalitarianism, collectivism, consumerism and religiousness etc.). He connected that idea with the best achievements in technology, science and philosophy, giving it the dignity of a scientific theory about possible scientific-technological and social-humanistic progress of the humanity on its way from class to classless civilization.

In Marx’s theory, the idea of communism as a movement is organically associated with the revolution of work, with the immense progress of the productive forces of society, with the arrival of the age of *workforce of new technologies*<sup>5</sup>, which will enable high productivity, shorter working hours and increased leisure time. In short, Marx considered this ontological changes in the development of technology and mode of production, a key assumption in the ripening of objective conditions of the revolution to jump into the “realm of freedom”. It is only with new ontological radical changes in the heart of the method of manufacturing that communism can be built, as a real process of de-alienation of man – a classless association of free producers and citizens, in which, instead of profit above man, “free and comprehensive personality development will be its own purpose” and the greatest wealth of the communist way of production.<sup>6</sup>

In contrast to many utopian Icaria, Marx idea scientifically explained the idea of communism – as a possible alternative perspective of human development as opposed to

---

<sup>5</sup> Which already happened through scientific-technological and information revolution, cybernetics and robotic evolution...

<sup>6</sup> By that means, Marx, among other things, writes: ”The full development of the human rulership with universal development of the individual (”total man”) over natural forces, those so-called nature as its own nature? Absolute development of its creative predispositions, with no other assumption but the previous historical development, that develops this totality, ie. development of all human forces as such, not measured by some *previously given* standard, an end in itself? Where he does not reproduce in its specificity, but is in the absolute movement of becoming? (Marx, in Petrović, 1973, p. 82).

capitalism. His idea has nothing to do with the totalitarian conception of society, nor the political engineering of Machiavellian technologists and power alchemists, who throughout history ruled in the form of totalitarian one-party regimes and cults of personality leaders and turned politics into the fate of the nation, the backbone of tailoring history. In contrast to this mythologisation of politics and history, Marx strived for their demythologization and “taming” by free associated producers, in order for them to be at the service of man, the producing class and citizens, in the process of their emancipation.

Finally, summing up, we can conclude: that in the current history communism has not been achieved anywhere. In practice, there had existed certain forms of socialism with one-party rule of the communist parties, forms of the social state, and participatory democracy.

Due to a number of objective and subjective reasons and above all, due to a low development of productive forces and capitalist system of the antagonistic distribution of social power, *communism* is, at least for now – *a delayed future of mankind* (see Mitrović, 2016). However, even though the “communist horizon is darkened today,” it is not lost. “Communism is reemerging as a magnet for political power because it has remained an alternative to capitalism.” (Dean, 2014, p. 15).

Unlike many former Marxists, who, after 1989, became followers of Popper’s ideas and neoliberals overnight; I am convinced that in the foreseeable future new generations will rediscover the challenge of Marx’s ideas of communism/“cyber-communism” (A. Dragičević) and in the revolutionary practice tempt its development-civilizational and emancipatory power. In this new historical context of struggling for the post-capitalist alternative, they will, at the historic “reset of time”, revalue not only the worth of Marx’s and neo-marxist ideas, but also rehabilitate everything that was national and universal, development and emancipatory valuable in the history of both civil as well as workers’ and communist movement. Instead of dealing with the bewitching ghosts of the past and the revision of history, new generations will, using their critical mind, reevaluate the real contribution of ideas and movements that operated under the banner of communism and anti-fascism, their effects on the social progress and emancipation of man/humanity.

No matter what neoconservatives, “professional reformers” and their apologists write today on Marx and communism, as a movement of the revolutionary change of the world, it should be noted that this giant mind and teacher of Promethean energy most strongly influenced social changes in the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> century. His mission and work will survive the present age of Thermidors and neoconservative restoration (which is filled with crises, transitional chaos, revision of history, expansion of neo-imperial powers of “global predators” of the mega-capital, uncontrolled exploitation and defensive Left) and achieve the meeting with the new social movements in the 21<sup>st</sup> century, new generation of protagonists of productive forces and participants of progressive struggle for a socialist alternative/perspective of humanity.

## 2. Rise and Fall of the Modern Left in the World

Structurally speaking, *the formations of the Left* after the World War II consisted of: communist, socialist, social-democratic, labor and national liberation parties and movements. The common denominator of their action is: fighting for social-class emancipation of the world of work and decolonization of countries, ie. national liberation mission. As a

result, significant results were achieved in the fight for social emancipation, social development, peace and stability. The rise of socialism as a world process that played a revolutionary emancipatory role in the development of mankind was getting more and more visible: in the development of Western Europe based on the social-democratic model, through a kind of social partnership for development and peace; in the largest countries in the world: China and Russia – flowed the process of building socialism under the leadership of the communist parties, as well as in many other countries: Yugoslavia, Cuba, Vietnam, the countries of Eastern and Central Europe... In the so-called Third World countries, national liberation movements arose and significant processes in the field of decolonization, modernization and development of these countries were achieved. The Non-Aligned Movement was formed (1961), which played a progressive role in the fight for peace and the promotion of active and peaceful coexistence among the states and nations of the world.

In Yugoslavia the *self-governing socialist model* of social development has developed, which, unlike the one-party model of “heavy socialism”, represented the path of the democratic development of the country, through forms of participatory/direct democracy of producers, citizens and peoples in the development and management. It was a role model for many progressive movements in the world, because it represented a model of socialism with a human face, an alternative to the two blocs: the real socialism in the East and capitalism in the West.

Unfortunately, the *implosion of socialism* and global geo-strategic realignment after the fall of the Berlin Wall and the bipolar world order, led to a radical turnaround. The forces of the neoconservative restoration cleared the way to a worldwide *anti-revolution* in the form of a neo-liberal model and asymmetric globalization, ie. *victory of forces of globalization* as a new form of “liberal totalitarianism” / unipolar new world order. Its rise and expansion led to the destruction of complex socialist countries (the Soviet Union, Yugoslavia and Czechoslovakia), the collapse of socialism in Eastern and Central European countries, to the defensive of the Left and the tide of the struggle for socialism in the world and the restoration of capitalism.

*European social-democratic parties* have become “centrist” and turned their backs to the workers’ movement. With the process of Americanization, they became opportunistic forces and hangers-ons to center and the center-right parties. Accepting the Anglo-Saxon model of development on the platform of the “Third Way” (Anthony Charles Lynton Blair / Gerhard Fritz Kurt Schroeder), these formations become pro-capitalist, an extended arm to Clinton (William Jefferson Clinton), the Democratic Party and its neo-imperial interventionist policy in the world. With the lead of USA and NATO alliance, under the name of the ideology of human rights, the “export of democracy” and the “color revolutions” has begun, the overthrow of regimes and socialist systems worldwide. That process of restoration of capitalism (with soft and hard assets, “fire and sword”) and redrawing the geopolitical map of the world has not stopped to this day.

The *Left in transition countries* not only experienced water mark, but began to opportunistically transform itself into “liberal” and “populist” parties. Changing the “party shirts” was met with a kind of *proselytism*. As such, it has turned its back to the marginalized working class and started to “feed” itself more and more on nationalism in order to make ends meet and survive in power (albeit as an “orderly” coalition partner). Integrat-

ing itself into the emerging capitalist order, it has become an instrument of nomenclature and comprador bourgeoisie in their restoration neoconservative mission in society.

Critical sociological and political analysis shows all the hypocrisy and Machiavellianism of the political elite of the *proselyte Left*. It has become a real “minx” acting in the political processes based on the principle of “left turn signal – right turn”! In real sociopolitical life, most of these parties in Southeast Europe – implemented in the transition process a *neo-liberal program* of “transition without social responsibility”, ie. a strategy of capitalist reforms that have paved the way to an enormous exploitation of the working class, spread of precarity and marginalization of productive layers of society. In this context, in countries in transition the political Left / pseudo-Left found itself at odds with the growing social/existential Left (Sartre). Tacit or openly accepting, under the guise of reform and modernization, the program of restoration of capitalism, this “Left” has not only played a “traitor”, but also a counter-modernization role. Numerous sociological studies today point out to the *black balance of post-socialist transition*, that this society / country introduced not only in peripheral capitalism, but also paved the way for their *rebalkanisation and africanisation*, in terms of the level of sub-development, quality of life and conflict (cf. Vidojević, 1999; Antičić, 2002; Mitrović, 2009; Vratuša, 2012; Šuvaković, 2014; Obradović, 2017).

Sooner or later, the crisis of modern capitalism and the sharpening of contradictions between labor and capital in transition countries – will open the question of *reviewing the ruling development strategy*, but also the question of identity and political legitimacy of the participants of social changes. In this context, I expect that there will be critical *problematization of the issue of the contemporary Left*, its role in modern day battles for the transformation of society and the renewal of socialism as an alternative project of the post-capitalist civilization. In this domain, not only will the effects and the legacy of the traditional Left be reconsidered, but also the current theory and practice of the contemporary Left, including the countries in transition. I believe that there will be significant theoretical synthesis that will allow the redefining of a number of categories and concepts of political sociology and the sociology of social change. In this context new programs of the *post-post-Left* will be redefined, as well as alternative projects of the post-capitalist development. This year’s anniversary of the *Communist Manifesto* in an occasion and opportunity for such reflections.

The *contemporary* crisis of the neoliberal model of development and the practice of totalitarian globalism, as the ideology of neo-imperial hegemonism and interventionism, show that capitalism is in deep crisis, for which progressive removal requires active participation of the Left in contemporary social struggles, rather than its mere passiveness. Unlike the powers of political conservation of the *status quo*, the Left needs to program and actively work as a *participant in the awakening of history* and fight for a new alternative. It must, from the perspective of the new paradigm and an epochally new social development of the emerging post-industrial civilization of the “third wave”, develop its program and methods, acting as a pluralistic democratic participant on the platform of the single strategy of anti-capitalist reforms and social revolution. As a party and large format movement, the Gramscian “collective intellectual”, due to the power of cultural hegemony and principled militancy, should in practice strive to achieve the ideals of the unfinished civil revolution (*liberty, equality, fraternity*) and its universalization in the horizon of the formation of the socialist revolution, as a form of social-class and universal human emancipation. That kind of Left, compared to the capitalist and every other authoritarian and exploitative order, must always and again act

as an *alternative force* that has imagination and power of transcending the existing order; because “utopian realism” combines vision opening of the window to the future (Giddens, 1998, p. 168) with the fight for immediate goals of the movement in the present; with deep transformation of society, that requires not only dreams, but also the involvement of new generations in order to make the world better, fairer and freer.

The *contemporary Left* should build its program orientation based on the key issues of the modern world: life of the working class, ecologically sustainable development, as well as the fight for democracy, human rights and peace in the life of mankind. Therefore, it must rehabilitate the values and institutions of a legal and social state, direct democracy, local and regional government, advocating the implementation of the processes of regional and European integration and the globalization with a human face.

The *new strategy of the contemporary Left* must successfully link long-term and immediate interests of the world of work, the unity of the direct/participatory and representative democracy. The contemporary Left has to establish a living relationship with the unions, the young generation and new social movements, as well as develop a strategy for regional and global connectivity, but also for local action: working simultaneously as a factor of class awareness and principled social militancy in the service of producer class and citizens. In short, it should build its dignity and political legitimacy based on a platform of fighting for class, national and universal human emancipation.

In this sense, the contemporary Left must be organically linked with *science and universities*. Open to the results of scientific research, theoretical work, and especially to the humanities and social sciences. Based on their results, it must constantly innovate, modernize and build up its program and strategy of action.

Based on the role that the new “third wave” technologies have, and especially the *Internet and mass media*, the contemporary Left should use their power for objectively informing the citizens, but for preliminary action and fight in the sphere of symbolic power as well. In doing so, unlike the conservative and right-wing parties, the Left should not manipulate. The Truth and nothing but the Truth can and must be its flag in the service of developing critical public and principled fight for the goals of the labor movement and humanity. In this sense, the contemporary Left must develop a fruitful theoretical and research work, thanks to which it will constantly arm its personnel, strengthen their awareness for today’s and tomorrow’s battles. The goals of the authentic Left are turned not only to the present, but also to the future that has already begun. Hence, the Left is always striving for alternatives to social development. Because, as Palmiro Togliatti once pointed out: “*We’re going from afar, looking away.*”

### 3. The new/undogmatic reading of Marx, planetary networking and renewal of the Left and progressive social movements – as a way of redefining the project and the strategy of the fight for post-capitalist alternative

Despite the neo-conservative rejection of the thoughts of Karl Marx, the defensive and opportunistic integrations/Americanization of the contemporary Left; I believe that ahead of us lies a time of profound structural crisis of capitalism as a global system. It is

long-term and its dismissal will occur in overcoming internal contradictions and limits of this system. In the predictions of *Immanuel Wallerstein*, such an outcome and the transition of capitalism to a new historical system will take place by mid-21<sup>st</sup> century.

However, that transition from one system to another will not be achieved by the logic of automatism, but will require moral and political stakes/fight from new generations, as the protagonists of new productive forces and new cultural orientation, sociability and social militancy.

We believe that a new reading of Karl Marx is necessary from the perspective of the IT paradigm of social development, as a philosophy of sustainable human development and emancipatory anthropology, pan-humanism and transhumanism in the context of the emerging post-industrial civilization and the multipolar globalization of the world.

In this epochal world transformation the relations between labor and capital will radically change. Of course, this will require a long battle of the participants of new productive forces, new internet generation, new social movements of liberated labor and citizenship, global civil society – for the new society.

On this basis – *new strategies of the forces of the Left and the progressive movement* (social, national liberal, green, feminist, peace, the young generation, etc.) *will be built*. There will be a planetary unification of these participants, who will develop projects and strategies of regional and global action fighting for the interests of forces of the modern world of work and the broadest group of people. Only with such integrations of progressive forces and the internationalization of their fight, with the globalization of solidarity, in all cells of national and global societies, will the *new Left*, working with the power of its ideas, cultural hegemony, will be developed into a real sociopolitical power of the democratic transformation of the world and civilization – from class to classless.

Unlike the traditional Left, which operated on the platform of one-party socialism and single-mindedness / hard organizational centralism, *new renewed formations of the alternative Left* will have a pluralistic being and will establish democratic coalitions, respect different ways in fighting for socialism and in their battles combine the strategy of unity anti-capitalist reforms and revolution, as a form of radical change. At the heart of its program and methods of operation: there will be the liberation of labor and man, the emancipation of people, the rehabilitation of society and democratic autonomy of its parts; the antagonistic participation and self-govern of people/nation – as instruments of struggle for post-capitalist alternative, the quality of life of all people, democracy of the nation for the nation, the subordination of politics and the state – in the service of citizens, their rights and freedoms.

And no matter how much it seems that *global capitalism* has no alternative, that it is the master of the world, it should be noted that the modern practice of its functioning – which is marked by asymmetric globalization, neo-imperial permanent war and recolonization of the world, exposes another face of it. It is a system in crisis, which must constantly expand in order to sustain itself, leaving behind chaos, social tsunami, enormous exploitation, generating geopolitical conflicts and global media manipulation – as instruments of power and survival. The *crisis of the neoliberal model* of financial colonialism and anarchic globalization (2007–2008) reveals the fragility of this model. The return to the practice of protectionism and the renewal of interventionist militarism in the US – will only deepen the crisis of global capitalism and expand its contradictions to a number



of areas. The crisis is, at the same time, challenging for many social participants, as well as for the Left-wing.

In diagnosing our time we can agree with the assessments of sociologist *Pierre Bourdieu* (Bourdieu, 1999) and *Immanuel Wallerstein* (Wallerstein, 2004) – that we are in the epoch of the historical neo-conservative restoration, but also the ripening contradictions and crisis of capitalism, as well as the establishment of participants of global transition of the world system. However, *Marcuse's* conclusion from the 1980s (in his study *The Criteria of Time*) that “the transition to socialism today is not on the agenda, because we live in a period of preventive counterrevolution” (Marcuse, 1978, p. 49), and that the forces of capitalism are ready for civil war and imperialist war (for the preparation and execution of new wars and interventions around the world), should be taken as a warning for the powers of the Left and peace, in building contemporary strategies and tactics of political fights. The rise of the powers militarist interventionism of the “new world order” shows that “late capitalism has a low level of tolerance” (Marcuse, 1978, p. 50), and that the social battles of the Left and other progressive powers – will first have to take place in the forms of battling for *civil democracy and the “cultural revolution”*; and through the strategy of anti-capitalist reforms, respectively pave the way to the radical socialist transformation of society. Meanwhile, the Left will in parallel have to work on the *expansion of potential subjects/participants of the revolution* (the new social movements, trade unions, anti-globalists, anti-fascists, peace movements, the women’s liberation movement, the student movement, marginal groups, etc.).<sup>7</sup>

The *contemporary crisis* and interventionism of the power of the global Right, its increasing aggressiveness, indicate deep contradictions in capitalism; and that this structural long-term crisis cannot be resolved within the capitalization as a global system. The sharpening of these contradictions will lead to an increase in reactionary-aggressive tendencies in late capitalism and the conflict between powers of progress/socialism and fascism. In this regard, *Marcuse* once said: “*The classic alternative – socialism or barbarism – is more topical than ever before.*”

I think that the challenges of the contemporary crisis will provoke, above all, the Left in the most developed countries to reconsider their strategy of action and to develop new programs of methods of operation in modern times. It seems to us that *Gramsci's* (Antonio Gramsci) *messages about the western road in the battle for socialism* will gain in importance, on a platform of unity of parliamentary and extra-parliamentary methods of fighting, the strategy of anti-capitalist reforms, antagonistic participation and radical forms of social struggle.

In this context, the fight will occur on several fronts: from union activity, through the work of the modern Left-wing party, to cultural activities in the field of media and

---

<sup>7</sup> In modern times, when with the power of capital and the practice of functioning of the capitalist mode of production – the working class is fragmented and dehomogenized, destructed and neutralized of its class awareness, the question is whether it can be the subject of revolution. Therefore, it seems that this question should again be problematized and reaffirm the thesis on the extension of the concept of revolutionary subject, as well as introduce the use of the concept of the *new working class* – Serge Mallet (Serge Mallet) and the Internet generations as new social groups and new social movements as participants of social change. In fact, with all due respect for the protagonists of the modern world of work, it should be noted that there are no monopoly and privileged subjects of the revolution and the emancipatory potential of the revolutionary process.

symbolic power. A special area of operation, which is gaining in importance, is social networking / Internet, Facebook, blogs, etc. Therefore, the issue arises: fighting for a new social awareness and cultural orientation of the young generation. And that turns the focus to the question of education, the role of schools and universities.

The *role of universities* is not only important in terms of professional education, but also in scientific research and the forming of the critical spirit of the young generation and its training for critical thinking and active participation in public life and social battles. In this regard, *Jean Ziegler* emphasizes the important role of universities: “*The University is now one of the last refuges of creative and critical thinking. Therefore, this free space must be preserved at all costs.*” (Ziegler, 2017, p. 105) University autonomy is a precondition for freedom of research, creative work and innovation; for the development of critical thinking in the service of development of democracy, sustainable development and the emancipation of man/humanity.

### Instead of a conclusion

Great ideas are like phoenix, they have the power of self-renewal and transcendence. History is not over. There comes a time of new utopias and new fights for the liberation of Prometheus.

The time of dreaming/utopia is not gone. The new generations as participants as the new productive forces have the right and duty – to their choices and their fight for a revolutionary change of the world. “Professional reformers” and neoconservatives would like to write off the concept of revolution and “retire” history, announcing its end and the victory of powers of the new world order/new Orwellian world.

In contrast to current processes of the neoconservative restoration and domestication of humanity into “sweet robots”, willing servants of capital and eternal “march through the institutions” of the new world disorder; I expect that ahead of us lies the time of rebellion, *the awakening of history*, through mass initiative from below – the oppressed/injured people, class and nation; who using their right to self-liberation want to become masters of their own destiny and future creators.

I believe in the audacity of imagination and courage of the new young generation of rebellious and freedom-loving people, whose time is coming. Ahead of it is not only the thorny path of misery and exploitation, but also the possibility of choice and experiencing the freedom, to oppose and firmly say NO to the current order of exploitation and management, fighting for a more just and truly freer world.

In this new historical context, the *reevaluation of Marx's ideas and the building of a new paradigm in the synthesis of liberalism and socialism* will occur, that would turn the Fromm-like revolution of hope not only to hoping of a revolution, but also the revolutionary practice of its implementation. On that background, an authentic pluralistic movement of the Left will be renewed, as the power of the revolutionary post-capitalist alternative, whose principles will live forever until they go round the whole world and become an organic part of social progress, humanization of the world and emancipation of man/humanity.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2012). *Bad Infinity: Contributions for the Sociology of Serbian Society*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Bobio, N. (1997). *Right and Left*. Beograd: Narodna knjiga; Podgorica: CID [In Serbian]
- Bourdieu, P. (1999). *Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Dean, J. (2014). *The Communist Horizon*. Beograd: Univerzitet Singidunum, Centar za medije i komunikacije [In Serbian]
- Giddens, A. (1998). *The Consequences of Modernity*. Beograd: „Filip Višnjić“ [In Serbian]
- Klein, N. (2008). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske [In Croatian]
- Marcuse, H. (1978). *Die Zeitmessungen*. Beograd: Grafos [In Serbian]
- Marx, K, Engels, F. (1961). *The German Ideology*. In Marx, K, Engels, F. *Early Works*. Zagreb: Naprijed [In Serbian]
- Marx, K, Engels, F. (1980). *Manifesto of the Communist Party*. Beograd: Udruženje kolekcionara Jugoslavije [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (1998a) La gauche et l'actualité des messages du „Manifeste“. Dans *Le Manifeste communiste 150 ans après – Contributions*, 13e dossier. Paris [In French]
- Mitrović, Lj. (1998b). Modern Left and Topicality of the Messages of the Communist Manifesto (A Contribution to the Occasion of the 150th Anniversary of the Publication of the Communist Manifesto: Historical Experience, Crossroads and Reach, Possibilities and Perspectives of the Left Movement Today). *Smisao* no. 4-5, pp. 171-180 [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2009). *Transition to Peripheral Capitalism*. Beograd: Institut za političke studije [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2016): *The Release of Prometheus - Left and Post-Capitalist Alternative*. Novi Sad: Prometej [In Serbian]
- Obradović, M. (2017). *Chronicle of the Transition Cemetery: Privatization of Social Capital in Serbia 1989-2012: Economic and Historical Analysis*. Beograd: Nova srpska politička misao, Institut za noviju istoriju Srbije [In Serbian]
- Petrović, G. (1973). *Philosophy and Revolution: Models for One Interpretation of Marx with Original Texts*. Zagreb: Naprijed [In Serbian]
- Simonović, Lj. (2012). *The Last Revolution*. Beograd: Samizdat [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2014): *Transition: Contribution to Sociological Study of Social Changes*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini [In Serbian]
- Vidojević, Z. (1999). *Transition, Restoration and Neototalitarianism*. Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja [In Serbian]
- Vratuša, V. (2012). *Transition - From Where and Where*. Beograd: Čigoja štampa; Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu [In Serbian]
- Wallerstein, I. (2004). *The Decline of American Power: Uhe U.S. in Chaotic World*. Podgorica: CID [In Serbian]
- Ziegler, J. (2017). *Ändere die Welt!*. Beograd: Laguna [In Serbian]